

MALINOWSKI BRONISŁAW KACPER – badacz kultur ludów tradycyjnych, inicjator systematycznych badań terenowych w tym zakresie, współtwórca funkcjonalizmu w antropologii społecznej, ur. 7 IV 1884 w Krakowie, zm. 16 V 1942 w New Haven.

Ojciec M., Lucjan Malinowski, absolwent Szkoły Głównej w Warszawie i uniwersytetów w Lipsku, Jenie, Petersburgu i Moskwie, był prof. slawistyki UJ. Autorytet i osiągnięcia naukowe ojca ukształtowały ambicje intelektualne M. Mimo kłopotów zdrowotnych i przerw w nauce ukończył z bardzo dobrym wynikiem elitarne Gimnazjum im. Króla Jana III Sobieskiego w Krakowie. W 1902 rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym UJ. Słuchał wykładów z matematyki, fizyki, chemii, a także psychologii, filozofii, nauk politycznych. Nauczycielami M. byli m.in. matematyk – K. Żórawski, psycholog i filozof – W. Heinrich, filozof – M. Straszewski, poloniści – S. Tarnowski i S. Windakiewicz. Szczególny wpływ wywarł na niego wykładowca historii filozofii ks. prof. S. Pawlicki. M. często przebywał w Zakopanem, gdzie ulegał atmosferze intelektualnej młodopolskiego modernizmu; tu poznał m.in. S. I. Witkiewicza (Witkacego), L. Chwistka, M. Czaplicką, B. Piłsudskiego, czytał dzieła F. W. Nietzschego i obmyślał „system” budowania własnej osobowości. Jego szerokie zainteresowania – od matematyki, nauk przyrodniczych i psychologii po historię literatury i filozofię – skryształizowały się wokół zagadnień filozoficznych. Pracę doktorską pt. *O zasadzie ekonomii myślenia* obronił w 1908 sub auspiciis Imperatoris, co było niezwykłym w owych czasach wyróżnieniem. Doktorat M., będący utrzymanym w tonie neokantyzmu A. F. Langego krytycznym omówieniem empiriokrytycyzmu E. Macha i R. Avenariusza, oceniony wysoko, otwierał drogę do kariery naukowej, jednak ciągle zagrożenie utratą wzroku uniemożliwiło podjęcie etatowej pracy. W 1909 odbył studia w zakresie nauk przyrodniczych (fizyka i chemia) na uniwersytecie w Lipsku, uczestniczył także w wykładach K. Büchera i W. Wundta. Pod ich wpływem M. zainteresowania psychologią ludów (Völkerpsychologie) i etnologią, zainicjowane lekturą *Złotej gałęzi* J. G. Frazera, skonkretyzowały się jako plany badawcze. W 1910 wyjechał na studia podyplomowe do London School of Economics (LSE) przy Uniwersytecie Londyńskim, prowadził też prace badawcze w British Museum. Środowisko naukowe London School of Economics (E. Westermarck, C. G. Seligman) ostatecznie ukształtowało badawcze zainteresowania i horyzonty M. i

umożliwiło kontakty ze środowiskiem badaczy kultury ludów prymitywnych (Frazer, W. H. R. Rivers). W Londynie odnowił kontakty z M. Czaplicką, która w Oxfordzie prowadziła wówczas własne badania w dziedzinie etnologii, poznał też J. Conrada.

Środowisko kulturowe i intelektualne Londynu wywarło wpływ na osobowość M., którego wykształcenie filozoficzne, a zwł. w dziedzinach nauk społecznych nie wyrastało poza prowincjonalny poziom UJ. M. poszerzył w tym czasie swą wiedzę o znajomość socjologii E. Durkheima i M. Maussa, studiował język arab. Od tego czasu jego kontakty z Polską były coraz bardziej sporadyczne (ostatni raz był w 1923).

Od 1913 pracował jako wykładowca w London School of Economics, opublikował swą pierwszą książkę: *The Family among the Australian Aborigines. A Sociological Study* (Lo 1913). W 1914 odbył pierwszą podróż badawczą, uczestnicząc w ekspedycji naukowej organizowanej przez LSE, co stało się wydarzeniem przełomowym w życiu osobistym i intelektualnym M. Wybuch I wojny światowej zastał go w Australii. Tu urwała się więź przyjaźni z Witkacym, który początkowo towarzyszył M. w wyprawie. Jako poddanemu Austro-Węgier groziło M. internowanie, czego uniknął dzięki wstawiennictwu Seligmana. Od 1914 podjął badania terenowe, początkowo na wyspie Tulon, a później na Wyspach Triobriandzkich. Choroba wywołana trudnymi warunkami pobytu na Triobriandach zmusiła M. do powrotu (1920) na leczenie do Europy. Na Wyspach Kanaryjskich odbywał kurację i pisał swą pierwszą monografię terenową: *Argonauts of the Western Pacific*. Praca przyniosła uznanie wśród badaczy i czytelników. Od czasu powrotu do Europy odbył liczne podróże badawcze (m.in. Meksyk – 1926, Afryka pld. – 1936). W 1927 otrzymał Katedrę Antropologii na Uniwersytecie Londyńskim, był członkiem korespondentem PAU (1930), delegatem London University na uroczystości trzechsetlecia Harvard University i jego doktorem h.c. (1936), członkiem Holenderskiego Królewskiego Tow. Nauk (1933), honorowym członkiem Royal Society w Nowej Zelandii (1936).

W 1938 opuścił Anglię i udał się do USA. Tu zastał go wybuch II wojny światowej. W 1940 i 1941 w Meksyku prowadził badania terenowe wśród Zapoteków. W 1942 otrzymał stałe zatrudnienie jako prof. w Yale University.

Wydarzenia wojenne w Europie, a zwł. dochodzące informacje o okrucieństwach w okupowanej ojczyźnie odnowiły pol. tożsamość M., który

swój los porównywał do losu J. Conrada. Jako wyraz sprzeciwu wobec tragedii narodu i kultury pol. uczestniczył w założeniu Polish Institute of Arts and Sciences in America (m.in. z O. Haleckim, J. Kucharzewskim) i został pierwszym jego prezesem. W 2 dni po inauguracyjnym zebraniu zmarł.

Poglądy swe kształtował w atmosferze intelektualnej, którą później nazwano młodopolskim modernizmem. Filozofia Nietzschego jako pole odniesień dla ważnych dla M. autoanaliz i filozofia empiriokrytycyzmu łączył z niechęcią do metafizyki i kultem dla nauki. Studia w Krakowie i w Niemczech ukształtowały w M. ogólny pogląd na naukę, który pozwolił mu zająć krytyczne stanowisko wobec stanu badań w antropologii społecznej i ocenić przydatność do jej naprawy socjologii Durkheima.

Osiągnięcia M. to monografie z badań terenowych, a także sukcesy dydaktyczne. Zgromadził (zwł. w czasie pracy w LSE) grono uczniów, którzy z sukcesami kontynuowali jego badania na całym świecie (R. Firth, M. Fortes, S. Nadel, I. Schapera, A. Richards, E. Leach i in.). W seminariach M. uczestniczyli także pol. uczeni (K. Dobrowolski, M. Ossowska, S. Ossowski, F. Gross, A. Waligórski).

Ważniejsze prace M.: *Wierzenia pierwotne i formy ustroju społecznego. Pogląd na genezę religii ze szczególnym uwzględnieniem totemizmu* (Kr 1915); *Argonauts of the Western Pacific* (Lo 1922; *Argonauci Zachodniego Pacyfiku*, Wwa 1967); *The Problem of Meaning in Primitive Languages* (w: C. K. Ogden, A. I. Richard, *The Meaning of Meaning*, Lo 1923, 296–336); *Crime and Custom in Savage Society* (Lo 1926; *Zwyczaj i zbrodnia w społeczności dzikich*, Wwa 1957); *Sex and Repression in Savage Society* (Lo 1927; *Seks i stłumienie w społeczności dzikich*, Wwa 1987); *Coral Gardens and Their Magic* (I–II, Lo 1935, 1966²; *Ogrody koralowe i ich magia*, I–II, Wwa 1986). Pośmiertnie wydano: *Freedom and Civilization* (NY 1944; *Wolność i cywilizacja oraz studia z pogranicza antropologii społecznej, ideologii i polityki*, Wwa 2001); *A Scientific Theory of Culture and Other Essays* (Chapel Hill 1944); *Magic, Science and Religion and Rother Essays* (Bs 1948); *A Diary in the Stricte Sense of the Term* (NY 1967; *Dziennik w ścisłym znaczeniu tego wyrazu*, Kr 2002); *The Early Writings of Bronisław M.* (C 1993); w języku pol. prace M. wydano pt. *Dziela* (I–XIII, Wwa 1980–2004).

ANTROPOLOGIA SPOŁECZNA. W 1922 ukazały się dwie monografie etnograficzne: A. R. Radcliffe-Browna *The Andaman Islanders* (C 1922) i M.

Argonauts of the Western Pacific, które antropologię społeczną wprowadziły w fazę funkcjonalizmu. Funkcjonalizm M., podobnie jak Radcliffe-Browna, wyrastał ze sprzeciwu wobec dwóch zasadniczych orientacji antropologii społecznej: ewolucjonizmu (L. H. Morgan, E. B. Tylor, Frazer) i dyfuzjonizmu (F. Ratzel, Rivers, W. Schmidt).

Wbrew dyfuzjonistom M. głosił metodologiczny postulat holizmu, tzn. postulat, by zjawiska kulturowe badać nie tyle w perspektywie wzajemnych wpływów kręgów kulturowych (Kulturkreis), lecz jako elementy całokształtu życia społecznego konkretnego społeczeństwa. Zasadniczy sprzeciw M. wobec ewolucjonizmu wyrażał się w postulacie odrzucenia spekulatywnych koncepcji rozwoju kultury w czasie na rzecz synchronicznej analizy zjawisk współwystępujących w kulturze.

Obydwa postulaty promowały długotrwałe badania terenowe, w czasie których należało prześledzić istotne aspekty życia danej społeczności w ich wzajemnym powiązaniu i zdolności do zaspokajania potrzeb członków społeczeństwa. Wszystkie aspekty zbiorowego życia i postaw ludzkich (stosunki pokrewieństwa, mitologia, sposoby uprawy roli, formy władzy, życie seksualne, obrzędy pogrzebowe, edukacja, prawo, sztuka, magia) w myśl koncepcji badań podjętej przez M. powiązane są więzią funkcjonalną. Istotą kultury jest jej integralny charakter względem poszczególnych kompleksów życia społecznego i charakter instrumentalny względem potrzeb jednostki ludzkiej zaspokajanych w działaniu. Celem badań jest ujawnienie swoistych cech życia danej społeczności, które przejawiają się w kulturze rozumianej jako zintegrowany funkcjonalnie system pełniący instrumentalne role względem imperatywów życia w określonym społecznym i fizycznym środowisku.

Kategoria związku funkcjonalnego jest w tym sensie kluczowym pojęciem teoretycznym antropologii społecznej, gdyż tłumaczy związki poszczególnych kompleksów kulturowych, powiązania między ich całokształtem a potrzebami ludzkimi, pozwala też na uchwycenie powiązań teorii z obserwacjami. Trwałe powiązania funkcjonalne, które mają cechy powszechności i względnej od siebie niezależności, nazwał M. instytucjami. Instytucje zatem to albo „zorganizowany system działań ludzkich” (*Kultura*, w: tenże, *Wybór pism*, w: A. K. Paluch, *Malinowski*, 133–134), albo grupa ludzi podejmujących w określonych warunkach wspólne działania. Tego rodzaju

rozstrzygnięcia doprowadziły M. do odkrycia, które z biegiem czasu zaczęto traktować jako najbardziej charakterystyczną cechą funkcjonalizmu w antropologii społecznej.

Wkład M. w antropologię społeczną polegał na ustaleniu nowych standardów metodologicznych badań etnologicznych, które – jak uważał – nie mogą polegać ani na wrywkowych obserwacjach przekazanych przez nieprzygotowanego informatora, ani na źródłach pisanych utworzonych dla celów innych niż badawcze, ani na spekulatywnych domniemaniach badacza zbudowanych na modelach jego własnego uczestnictwa w kulturze. Badania w zakresie antropologii społecznej wymagają długotrwałych obserwacji życia tubylców w możliwie wszechstronnych perspektywach zinstytucjonalizowanych form i funkcji życia społecznego. W ten sposób badacz unika wizji kultury przenikających do jego świadomości z doświadczeń tubylczych uczestników życia społecznego. Metoda ta pozwala mu na odseparowanie się od etnocentrycznych, projektowanych z wnętrza własnych doświadczeń obrazów „dzikiego”. Pod tym względem wyjątkowe miejsce w literaturze światowej zajmuje jego *Dziennik w ścisłym znaczeniu tego wyrazu* – „dokument osobisty”, będący świadectwem zmagania duchowych nie tylko z rolami społecznymi i wymogami, jakie – w jego odczuciu – zostały mu przydzielone w jego własnym świecie kulturowym, ale także z innością kultury egzotycznej.

Man and Culture. An Evaluation of the Work of Bronislaw M., Lo 1957; I. C. Jarvie, *The Revolution in Anthropology*, Lo 1964, 1998; M. Harris, *The Rise of Anthropological Theory. A History of Theories of Culture*, Lo 1968; P. Sztompka, *Metoda funkcjonalna w socjologii i antropologii społecznej*, Wr 1971; A. Waligórski, *Antropologiczna koncepcja człowieka*, Wwa 1973; A. K. Paluch, *Malinowski*, Wwa 1981; K. J. Brozi, *Antropologia funkcjonalna Bronisława M. Problemy metodologiczne*, Lb 1983; *Antropologia społeczna Bronisława M.*, Wwa 1985; *Między dwoma światami – Bronisław M.*, Wwa 1985; A. Kuper, *Między charyzmą a rutyną. Antropologia brytyjska 1922–1982*, Łódź 1987; A. K. Paluch, *Mistrzowie antropologii społecznej*, Wwa 1990; J. Kiepe, *Ästhetische Inszenierungen in der Ethnographie. Bronisław M. im Spannungsfeld der Kulturen*, F 2005.

Paweł Bytniewski